SOCIAL SCIENCES IN XINJIANG

ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ В СИНЬЦЗЯНЕ

شينجاڭ
قوعامدىق عىلىمى

新疆社会科学

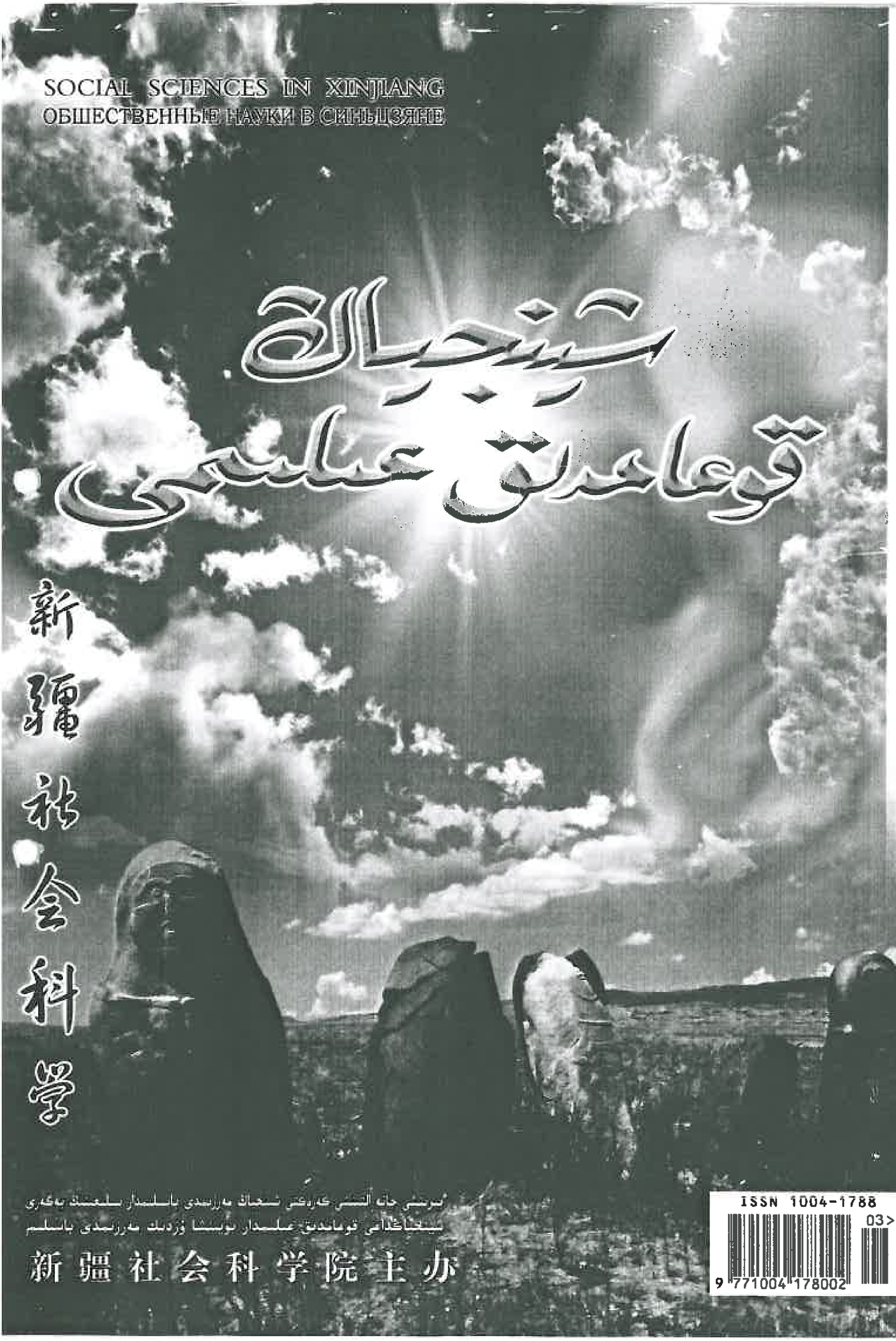

新疆社会科学院主办

ISSN 1004-1788

03>

9 771004 178002

م.كوككوزوۆا
گ.ا.تاستەمىراوۆا

جامبىل شىعارمالارىنداعى پاتروتيزم رۋحى

ادامنىڭ ٴوز ەلىنە، تىلىنە، داستۇرىنە دەگەن قۇشتارلىعى ەجەلگى تاريحي كەزدەردەن-اق باستالادى. ىنس ساياساتشىلارىنىڭ پايىمداۋىنشا، پاتريوتتىق سەزىم دە «قان داۋسى» سياقتى اناسىنان باستاۋ الادى ەن.

پاتريوتيزم — وتانعا دەگەن سۇيىسپەنشىلىك، ٴوز حالقىنا قىزمەت ەتۋگە دايارلىق دەگەندى بىلدىرەتىن ەگەلى ۇستانىم. پاتريوتيزم ادامدار ٴومىرىنىڭ الەۋمەتتىك-ەكونوميكالىق قوعامدىق سانانىڭ اجىراماس ىلگى. حالىق داستۇرلەرىن ماقتان ەتەتىن ەل اقىندارى مەن جازۋشىلارى پاتريوتتىق سەزىمنىڭ ٴتۇپ عىناسىن ٴوز شىعارمالارىندا اشىپ كورسەتە ٴبىلدى. مۇنىڭ دالەلى رەتىندە ج.جابايەۆتىڭ ولەڭدەرىن ۋعا بولادى. اقىن ولەڭدەرىنىڭ نەگىزگى ماقساتى پاتريوتتىق رۋحتى بىيىككە كوتەرۋ بولىپ تابىلادى. تريوتيزم — دۇنيەدەگى بايلىقپەن دە، اتاقپەن دە ولشەنبەيتىن قاسيەت. وسى قاسيەتتى جامبىلدىڭ مىنا لەڭىنەن كورۋگە بولادى.

بىرلىكتىڭ بەرىك تۋى تەك ىنتىماق،
وسيەتىم: سول ٴۇشىن قۇشاعىڭدى اش!
وسيەتىم. شىندىقتى، ادالدى ٴسۇي،
ارداقتاعان حالىقتى، ادامدى ٴسۇي!
ەلدىڭ تىككەن ىرگەسىن يگىلىككە،
تاپ بۇگىنگى باقىتتى زاماندى ٴسۇي!
وتاندى ٴسۇي، وتان سۇيگەن كوسەمدى ٴسۇي،
سوعان ايت ادەمى جىر، سۇيكىمدى كۇي!

ال «وسيەت» ولەڭىندە اقىن حالقىنا قىزمەت ەتۋدىڭ جاقسى ۇلگىسىن جازادى، جارقىن بولاشاق ۇشىن جاسالعان ەرلىكتى دارىپتەيدى. مىسالى،

كوپ قارعا تەك كەلمەيدى ٴبىر سۇڭقارعا،
كوپ جىلقى تەك كەلمەيدى ٴبىر تۇلپارعا.
جاقسىنىڭ ٴارقاشاندا ٴجونى بولەك،
جامان ادام جاراماس ٴبىر قىمتارعا.

جامبىل جاستاردى پاتريوتتىق رۋحتا تاربيەلەۋدە ولاردىڭ ٴوز وتانىنىڭ تاريحىن ٴبىلۋى ماڭىزدى ەكەنىن كورسەتە ٴبىلدى. كەلەر ۇرپاققا قازاق حالقىنىڭ رۋحاني مادەنيەتىن جەتكىزۋگە تىرىستى. «سۇرانشى اتىر» پوەماسى — قاناۋشى، كۇرەسكەر حالىقتىڭ شەنى. اقىن وسى شىعارماسىندا نامىسشىل، رۋحشىل حالىقتىڭ بەينەسىن جاسادى، ٴدال وسى قاسيەت سۇرانشى باتىر بويىنان دا تابىلادى. ادامگەرشىلىك-پسيحولوگيالىق جانە ەستەتيكالىق اسپەكتىلەر جيىنتىعى — پوەمانىڭ كوركەم-يدەيالىق ماعىناسىن قۇرايدى. شىعارمادا بىرىنە- ٴبىرى قاراما-قارسى ەكى الەم بار: ٴبىرى ەلدى قاناپ، وزدەرى راحات ٴومىر كەشۋشى بايلار

ەمى بولسا، ەندى ءبىرى، قايىرشىلىق كوۋگە تۇسكەن، قيانات كورگەن حالىقتىڭ ءوز الەمى. مىسالى،

سيا-ساۋىت - قالامسىز
داپتەر، كىتاپ، قاعازسىز،
وي قوزعاعان دومبىرا.
بولعان كەزدە جامبىلدىڭ،
دومبىراەن جازۋى،
جىرلانىپ ەدى وسى جىر.
جىرلامايىن دەسەم دە،
ەل تىلەگى قويمايدى.
تاۋدان قۇلاپ تارعىل تاس،
تارىعىپ شىعىپ، كوزدەن جاس
تارىققاندا سۇيەنەر،
ەل باتىرىن ويلادى،
ويلاماسقا بولمادى.
قابىعى ءتۇسىپ قامىعىپ،
باتىر ۇلىن ساعىنىپ،
ەسكىنى ەسكە ءتۇسىرىپ،
جىرىم ەدى سونداعى.

پوەمانىڭ الۋمەتتىك جاعى اشىنا سۋرەتتەلگەن. حاننىڭ ورنىنسىز تىلەگى ءۇشىن تالاي ادامدار ازاپ شەگەدى. اشكەرەلەۋ ماقساتىندا جازىلسا دا، جامبىل پوەماسىنىڭ كوركەمدىك سيپاتى مۇنىمەن شەكتەلمەيدى. شىعارمانىڭ ىشكى دراماتيزمى الدەقايدا تەرەڭدە جاتىر. پوەمانىڭ ادامگەرشىلىك-پسيحولوگيالىق جاعى حالىقتىڭ ازاپ شەگۋىن بەينەلەۋدە عانا ەمەس، سونىمەن بىرگە ەل جالعىزدىعىن، ءوزىنىڭ ۇلتتىق ماقتانىشىن سەزىنۋدەن ايرىقشا كورىنەدى. مىسالى،

مەيىرىمدى تۋعان سۇرانشى،
ەلى ءسۇيىپ جاسىنان.
جەتىم مەن جەسىردى،
ارتىنا ارتىپ كوشىرگەن.
ەرەگەسكەن جاۋلارىن،
سۋ قۇيعانداي وشىرگەن.

نامىسشىل بولۋ، حالقىنىڭ ۇلتتىق جانە رۋحاني ازاتتىق سەزىمدەرىن قالىپتاستىرۋ - جامبىل پوەماسىنىڭ نەگىزگى ارقاۋى. شىعارمانىڭ ونەگەلى سيپاتى باسىم، اقىن ۇنەمى جاستاردى تاربيەگە شاقىرىپ وتىرادى.

وسلايشا، قازاق حالقى قاسىرەتىنىڭ سانالىق، پسيحولوگيالىق جانە الەۋمەتتىك سەبەپتەرى بىرىنە-ءبىرى جالعاسىپ وتىرادى. جامبىلدىڭ فەودالدىق جانە حالىقتىق دۇنيەتانىم اراسىنداعى وزگەشەلىكتى كورسەتۋ ءتيپتى ەرەكشە. بۇل حان باتىرلارى بيتاۋعان مەن بايتىك جانە حالىق قاھارماندارى ساۋرىق، انداس، تۇمانتاي، ناربوتا، شىمىرباي، سۇرانشى بەينەلەرى ارقىلى كورىنەدى. باتىرلاردىڭ بارلىعى سىمباتتى، قۋاتتى، ءوز كۇشتەرىنە سەنىمدى، جاۋىنىڭ ودان ۇستەم تۇسەتىنىنە ەش قامىقپايدى. مىسالى، بيتۋعاننىڭ سۇرانشىعا بەرگەن جاۋابى:

سويلەي كەلدى بيتۋعان،
قويان جۇرەك، ٴيت بوقاي،
نەگە تۇرسىڭ سىلەيىپ؟!
باتپاسا ٴتىسىڭ جولدى بەر،
سەن سۇرانشى، قۇلاق سال،
قارايىپ كەلدىم قانىما،
مىنا تۇرعان بايتىگىم،
كومەكشىم بار جانىمدا.
دەگەنمەن دە، انداس باتىردىڭ ٴسال قوبالجۋى پوەمادا كورىنىس تاپقان.
باتىرعا انداس سويلەدى،
جاقسى كەگەس بەرگەلى.
قۇمىرىسقاداي مىناۋ قول،
توپىراق شاشساڭ جەتە مە؟!
اقبەرگەنەن وق اتساڭ،
مىڭىنا بىردەن وتەر مە؟!
ٴۇش ٴجۇز كىسى ات قويساق،
جيىرما مىڭداي نوكەرگە.
قازاق باتىرلارى مىنەزىنىڭ وزگەشەلىكتەرى مەن كەمشىلىكتەرىن ەش جاسىرماي ۇسىنادى. ٴبىرى مىردە بار تاعدىر بولسا، ەكىنشىسى – ومىردە كەزدەسەتىن مىنەز. اقىن وسى قاراما-قايشى ەكى دۇنيەنىڭ وزگەشەلىكتەرىن بايقاپ، ادامدار ساناسىن وزگەرتۋدى كوزدەيدى. بيتۋعان باتىردىڭ ٴوزى وسى وزگەشەلىكتەردى ايتادى.
ورمانىنان كەلگەن ٴۇش باتىر،
ٴۇش جاعىنان تاپ بەردى.
اشۋ قىسىپ سۇرانشى،
استىڭعى ەرنىن تىستەندى.
ٴبىر سىلتەدى نايزاسىن،
بەلى ۇزىلگەن كۇزەندەي.
الدىمەن كەلگەن بيتۋعان،
بەتىن باسا بۇكتەلدى.
اقىن تىڭدارمان قاۋىمنىڭ دۇنيەتانىمىن قالىپتاستىرادى، كۇش- قۋات پەن ادىلەتتىڭ قاينار كوزىن ۇرسەتۋگە ۇمتىلادى.
كەۋدەگە نايزا كۇمپ بەردى،
ەكى باتىر نايزاسىن،
شاتىر-شۇتىر سالىستى.
سايلاپ مىنگەن بولدى اتتار،
تىزە بۇگىپ قالىستى!
جارالانىپ بوقايلار،
اتتىڭ جالىنا جابىستى.

پاتريوتتىق سەزىم دەگەنىمىز بۇل حالقىنا شەكسىز قامقورلىق جاساۋ، وعان ادال بولۋ. ٴادال وسىلاي، ەلىنىڭ ونسىز دا اۋىر جاعدايىن قيىنداتپاۋ ماقساتىندا، سۇرانشى باتىر قول جيناۋدان باس تارتادى.

نه بوساتىپ، ەلدى الىپ
نه تۇتقىن بوپ، مەن قالىپ،
حالىق ٴۇشىن مەن لاق،
جاۋ قولىندا ولەيىن!
اق ٴسۇت بەرگەن انام-ەل،
ادالدىعىم ىسىمەن،
بويداعى قارۋ كۇشىمەن.
پەرزەنتتىك بورىشىمدى وتەيىن!

باتىردىڭ حالقىنا دەگەن شىنايى ىقىلاسىن بايقاعان حان اسكەرلەرى كەرى شەگىنەدى.

ناعىز ەر بايلىقتىڭ قۇلى بولمايدى، ول حالقىمەن بىرگە بولعاندا عانا ناعىز ەر، باتىر بولماق. وسىنىڭ ٴبارىن جامبىل ولەڭدەرىندە بارىنشا ناسيحاتتايدى. اقىن كوشپەلى قازاقتىڭ ناشار تۇرمىسىن كوردى، حاندار مەن باي ەزگىسىنەن قانالعان حالقىنىڭ ۋايىم-قايعىسىن سەزىپ ٴبىلدى. اتالمىش فاكتورلار جامبىل ولەڭدەرىندە كورىنىس تاپتى.

اقىن پاتريوتيزم دەگەندى حالقىن شەكسىز ٴسۇيۋ، وعان قالتىقسىز ەڭبەك ەتۋ، باقىتى ٴۇشىن ايانباي كۇرەسۋ دەپ تۇسىنەدى.

قورىتا ايتقاندا جامبىل جابايەۆ حالقىنىڭ يماندىلىق، ادامگەرشىلىك دۇنيەتانىمىن قالىپتاستىرۋشى، اقىلدى جانە دانا تاربيەشى.

(اۋتورلاردىڭ قىزمەت ورنى: قازاقستان رەسپۋبليكاسى ٴال-فارابي اتىنداعى قازاق ۇلتتىق ۋنيۆەرسيتەتى)

شينجياڭ قوعامدىق عىلىمى

توقساندىق عىلىمي جۋرنال (1990-جىلدان شىعا باستادى)
2011-جىل قوسىمشا-سان

مازمۇنى

تاريح * مادەنيەت

...ادەني مۇرالارىمىزدى قورعاۋ مەن مۇراگەرلىك ەتۋ تۋرالى .... گۇلنۇر ىرىمقان قىزى (1)
...رلارداعى قازاق قوعامىنداعى ينتەللەكتۋالدىق الەۋەتتىڭ ماڭىزى .... س.ا.ەسقاليەۆ (4)
...مادەنيەتىنىڭ تاعى ٴبىر ايعاعى ات تەرگەۋ سالتى تۋرالى .... جەڭىسبەك قابىلبەك ۇلى (9)
...رۋحاني دۇنيەسىن قالىپتاستىرۋ .... ن.س.القوجايەۆا (13)
...جانە دومبىرا جاساۋشى تۋرالى ويعا تۇيگەندەرىم .... سەرىك اسپەن ۇلى (20)
...مۋزيكا اسپاپتارىنىڭ وركەستىردەگى رولى .... بالعابەك قادىر ۇلى (22)
...» ٴتۇستىڭ حانزۋ تىلىندەگى ۇلتتىق مادەني سيپاتى .... ساجيدا ايتقازى قىزى (24)

ٴتىل-ادەبيەت

...جالپى تۇركىلىك گراماتيكالىق تۇلعالاردىڭ فۇنكتسيونالدى-سەمەنتيكالىق ورىستەرى حاقىندا ....
.... تەكتىعۇل جانىنا ورىنباسار قىزى (28)
...شىعارمالارىنداعى پاتريوتيزم رۋحى .... م.كوككوزوۆا گ.ا.تاستەمىروۆا (31)
...تۋرالى .... انار بالاپان قىزى (35)

وقۋ-وقىتۋ

...ام جانىنىڭ ينجەنەرلەرىنەن بولايىق .... ەركىنباي ٴابدىماناپ ۇلى (37)
...اعارتۋىنداعى نەگىزدىك بىلىمدەر جونىندە .... ارشىن بەردىبەك ۇلى (40)
...ماسەلەلەردى تۇرلىشە جولمەن شەشۋ .... مەيرانبەك شاكەن ۇلى (43)
...ٴتىل وقىتۋىندا ماتەماتيكا ناتيجەسىن قايتكەندە جوعارىلاتۋعا بولادى ... نۇرجامال الەش قىزى (46)
...ادا تاڭداۋ سۇراۋىن شەشۋدىڭ بىرنەشە ٴتۇرلى ٴادىسى .... قۇنانباي مالىك ۇلى (47)
...ى ساباعىن ٴمورال تاربيەسىمەن ۇشتاستىرا ٴبىلۋ كەرەك ....
.... ٴدىلشات ورازعالي ۇلى، ٴبينۇر ٴشارىپ قىزى (49)
...اقال-ماتەلدەرىندەگى ٴسوز سارالاۋ .... اينۇر سامەت قىزى (51)
...ٴتىل جانە قازىرگى قوس ٴتىل وقىتۋىندا ساقتالىپ وتىرعان ماسەلەلەر جايىندا ....
.... ىرىسبەك مايلىكەن ۇلى (53)
...ساباعىنداعى نەگىزگى تۇيىندەردى تاجىريبەمەن ۇشتاستىرا ٴبىلۋ كەرەك ....